

Dossier pedagògic

LAMPEDUSA

BARCELONA, 2023

CCAR
Comissió Catalana
d'Acció
pel Refugi

Sumari

Què podem treballar amb l'alumnat a través de l'anàlisi de la situació de les persones refugiades a Lampedusa?	3
La situació de les persones refugiades a Lampedusa.....	4
Unitat 1. Fronteres i visats	5
Unitat 2. La implicació de la societat civil en l'acollida i inclusió de les persones refugiades	7
Unitat 3. El viatge: abocats a la inseguretat i la irregularitat	9

Què podem treballar amb l'alumnat a través de l'anàlisi de la situació de les persones refugiades a Lampedusa?

1

Lampedusa és una petita illa italiana amb una població de 6.000 habitants que pertany a la regió de Sicília, al sud del país. Es troba al mig del mar Mediterrani, a només 145km de la costa de Tunísia i és la porta d'entrada a Europa de milers de persones migrades i refugiades, especialment en l'última dècada. La seva proximitat al continent africà és el motiu pel qual rep una gran afluència de persones refugiades, ja que les embarcacions que procuren arribar a la Itàlia continental o altres països europeus des de les costes de Líbia i Tunísia han de realitzar rutes més llargues i, conseqüentment, més perilloses. La ruta del Mediterrani central és la més utilitzada i el destí de la majoria de migrants d'aquesta ruta és Itàlia, sent l'illa de Lampedusa una de les principals portes d'entrada. Les embarcacions solien partir de Líbia, però recentment Tunísia ha sigut el lloc de sortida de la majoria de persones migrades i refugiades que arriben a l'illa. Aquestes provenen de països com Síria, Egipte, Pakistan, Guinea, Eritrea Sudan, Mali o Costa d'Ivori.

En el marc del projecte *Camins de refugi*, la CCAR realitza des de fa anys visites d'observació a diferents fronteres interiors i exteriors de la Unió Europea per a conèixer de primera mà la situació de les persones migrants i refugiades en aquests espais i poder així explicar als i les alumnes d'escoles i instituts de Catalunya amb informació de primera mà quina és la situació de les persones refugiades. En anys anteriors la CCAR ha visitat les fronteres a Bòsnia Herzegovina, Croàcia, Bulgària, Sèrbia, França, Itàlia i la frontera sud espanyola. En aquesta

ocasió, entre els dies 14 i 18 de novembre de 2023 un equip de la CCAR i Fotomovimiento es va desplaçar fins a l'illa de Lampedusa per a fer tasques d'observació i recerca amb l'objectiu tant de documentar la situació actual de les persones refugiades que arriben a l'illa de Lampedusa en el seu intent per arribar a les costes europees, com de fer tasques de monitoratge sobre les eventuais vulneracions de drets que puguin sofrir les persones refugiades des del seu desembarcament a l'illa fins al seu trasllat al continent. Durant l'estada de l'equip a l'illa s'han visitat els principals llocs relacionats amb l'arribada de persones migrants i refugiades, com ara la Porta d'Europa, els ports Vell i Nou, les zones d'embarcament i desembarcament, el centre de recepció de Imbriacolo, les diferents platges en les quals es produeixen arribades d'embarcacions i el cementiri comunal de Lampedusa. Amb aquest dossier pedagògic volem apropar la realitat de les persones refugiades als i les alumnes d'escoles i instituts, amb els objectius de:

- Conèixer les dificultats a les que fan front les persones migrants i refugiades que es veuen obligades a fugir dels seus països i buscar asil a Europa.
- Reflexionar sobre el paper de la societat civil en l'acolliment i inclusió de les persones refugiades.
- Fomentar entre l'alumnat una consciència crítica i social que contribueixi a desenvolupar valors com la igualtat, la justícia, la llibertat o la solidaritat.

La situació de les persones refugiades a Lampedusa

2

Des de la dècada de 1990, milers de persones han utilitzat les rutes marítimes a través del Mediterrani des del nord d'Àfrica i Turquia per migrar o sol·licitar l'asil a la Unió Europea. Hi ha tres rutes migratòries principals en el Mediterrani: la ruta central (del nord d'Àfrica a Itàlia i Malta), occidental (del nord d'Àfrica a Espanya) i oriental (de Turquia a Grècia).

Les arribades de persones refugiades a Lampedusa en els darrers mesos han desbordat les capacitats d'acollida de l'illa, com a conseqüència d'un sistema de gestió de les arribades i l'acollida negligent i amb deficiències estructurals. A mitjans de setembre van arribar més de 10.000 noves persones migrades en només tres dies, superant el total de la població de l'illa. L'alcalde de Lampedusa, davant la situació, va declarar l'estat d'emergència i va sol·licitar al govern central l'actuació de l'exèrcit. La policia trasllada a les persones migrades en avions i vaixells cap a Sicília, però l'enfocament d'emergència envers la gestió migratòria a l'illa, que només compta amb un centre de recepció amb 400 places, no l'ha dotada d'instruments eficaços envers la situació. La situació de

desbordament actual que es viu a Lampedusa no és nova, i la manca d'un enfocament estructural que doni solució a les necessitats de les persones migrades és una política de govern. Tanmateix, el govern d'ultradreta de Meloni reclama implicació per part de la Unió Europea en el repartiment de responsabilitats en l'acollida.

És important remarcar que el motiu fonamental pel qual les persones migrades i sol·licitants d'asil han d'utilitzar les perilloses rutes marítimes del Mediterrani per arribar a Europa és la falta de vies legals i segures. Aquesta situació comporta que els migrants hagin d'arribar físicament fins a territori europeu, el qual les obliga a posar en risc les seves vides al mar i a patir greus vulneracions de drets humans en els països de trànsit. Amb l'habilitació de vies legals i segures s'evitarien les situacions de risc i les deplorables condicions d'acollida que reben les persones migrades en territoris amb alts nombres d'arribades, ja que les persones podrien sol·licitar protecció en les ambaixades dels països de trànsit i ser posteriorment traslladats en condicions segures al país d'acollida.

Unitat 1.

Fronteres i visats

3

Concepte

El visat és una autorització que atorga un país a un ciutadà estranger per a entrar temporalment al territori. El visat és un document emès pel país al qual es vol viatjar i que indica que aquesta persona serà admesa en el territori a la seva arribada. Els ciutadans de la majoria de països del sud global necessiten un visat per a poder accedir als diferents països europeus i han de sol·licitar-los a les ambaixades o consolats del país al qual vulguin viatjar presents al seu país d'origen o residència.

Situacions

Després de la segona Guerra Mundial els països europeus van facilitar la migració laboral des dels seus antics territoris colonials a Europa perquè necessitaven mà d'obra per a reconstruir-la. Quan en 1973 els països europeus van deixar de necessitar mà d'obra estrangera **van deixar d'expedir visats de treball, tancant una de les principals vies de migració cap a Europa des del continent africà.**

Després de la independència política dels països colonials han continuat operant lògiques de dependència econòmica respecte a les antigues metròpolis colonials; en el cas de les ex-colònies franceses a l'Àfrica Occidental inclús de dependència monetària. La crisi del deute extern ha reforçat aquesta subordinació amb polítiques econòmiques dictades des d'organismes internacionals com FMI i

BM, generant **situacions de vulnerabilitat econòmica de les poblacions africanes i manca d'expectatives per a les persones joves, aguditzades per conflictes polítics i armats, així com pels efectes del canvi climàtic.**

Viatjar a Europa es converteix en una sortida aquestes situacions, però per aquestes persones és **molt difícil -en molts casos impossible- obtenir un visat per viatjar a Europa. Es veuen abocades a posar en risc la seva vida en viatges** molt perillosos a través d'Àfrica i creuant el Mediterrani.

Activitat

Treballarem a través d'un joc de rol a partir de la divisió aleatòria del grup en dues meitats: europeus i africans. Es repartiran els respectius passaports. Cada grup ocuparà un extrem de l'aula. A cada grup es repartiran quatre targetes d'agents de frontera que formaran una barrera a la seva part de l'aula i en controlaran l'accés. La resta de personatges seran joves africans i europeus, respectivament.

A cada grup es discutirà quines raons hi ha per viatjar a l'altre continent (turisme, treball, sol·licitar asil...) i la preparació del viatge (quins documents necessita, en quin transport aniria...). A continuació s'exposarà la discussió que s'ha tingut en cada grup.

A continuació, cada grup anirà a la frontera representada per la barrera d'agents de frontera amb el seu passaport: mentre els joves europeus podran passar a l'altra part de

l'aula presentant el visat davant els agents de frontera africans, els joves africans hauran de sol·licitar un visat al·legant alguna de les raons anteriorment exposades. Els joves africans hauran de discutir si desisteixen de viatjar a la zona ocupada pels joves europeus o intenten travessar la frontera representada per la barrera d'agents de frontera irregularment. A continuació exposaran la discussió que han tingut i es farà un debat en comú.

Preguntes per orientar el debat:

- Si durant el joc eres un dels joves africans, com t'has sentit quan has vist que els joves europeus podien accedir al teu continent sense problemes mentre a tu no se't deixava passar?
- Pels que han estat joves europeus: Quina sensació has tingut de poder-te passejar pel continent africà mentre els teus companys se'ls hi denegava l'accés a "Europa"?
- De les raons que han sortit durant els debats quines penseu que són raons més de pes per viatjar a l'altre continent? Quines s'haurien de protegir?

Unitat 2.

La implicació de la societat civil en l'acollida i inclusió de les persones refugiades.

Concepte

Les administracions públiques tenen l'obligació legal d'acollir les persones sol·licitants d'asil i refugiades així com de promoure polítiques i accions per afavorir la seva inclusió en la societat d'acollida en igualtat de drets que la resta de ciutadans. Tanmateix, la ciutadania i les organitzacions de la societat civil tenim responsabilitats cap a les persones que arriben a les nostres ciutats buscant protecció.

Situacions

Al llarg dels anys els habitants de l'illa de Lampedusa han mostrat la seva **solidaritat i hospitalitat amb les persones migrants i refugiades** que arribaven a l'illa i s'han auto organitzat en diverses ocasions per donar-los suport i atendre les seves necessitats més immediates.

En els últims anys **l'augment dels discursos d'odi racistes i contra l'acollida de persones migrants i refugiades** d'alguns partits polítics i mitjans de comunicació d'extrema dreta han fet créixer els sentiments anti-immigració d'una part de la població de l'illa, que pensa que l'arribada de persones migrants i refugiades impacta negativament al turisme.

Les organitzacions de la societat civil assenyalen que **el problema de l'illa no és l'arribada de persones migrants sinó l'abandó històric que sofreixen per part de les autoritats** i que ha deixat a l'illa en una si-

tuació molt precària quant a serveis bàsics. Rebutgen el discurs racista d'una part de la població i demanen al Govern més recursos econòmics i humans per a poder atendre amb dignitat a les persones que arriben a l'illa.

Activitat

Els veïns i veïnes de l'illa s'han reunit en assemblea per a tractar de manera col·lectiva les seves principals preocupacions. Com a l'illa són pocs habitants i gairebé tots es coneixen, organitzen mensualment assemblees en els diferents barris per a debatre sobre els problemes de l'illa i com solucionar-los. En els últims mesos han parlat de l'augment de la brutícia als carrers i de la falta d'espais d'oci i temps lliure per als nens, nenes i adolescents.

En aquesta assemblea un dels punts que es tractarà és el de l'augment de l'arribada de persones migrants i refugiades a l'illa, alguna cosa que preocupa molt als veïns, a alguns perquè pensen que donen mala imatge a l'illa i afecten negativament el turisme; i a uns altres perquè creuen que les autoritats haurien de destinar més recursos per ajudar-los.

Des del principi es pot diferenciar clarament dos grups: aquells que estan a favor de l'arribada de persones refugiades i aquells que s'oposen. Segons va avançant el debat entre els dos grups, tots s'adonen que per molt que hi hagi veïns que s'oposin, no és a la seva mà evitar que les persones arribin. Parlen dels conflictes vio-

lents que hi ha en molts països, de com el canvi climàtic està acabant amb les formes de vida de moltes poblacions, de les persones que no poden viure en llibertat als seus països, etc.

Finalment, arriben a la conclusió que els motius pels quals les persones es veuen obligades a fugir són molts i molt complexos i que, per tant, totes aquestes persones necessitades de refugi continuaran arribant a l'illa.

Intenteu recrear aquest debat en classe. Imagineu que viviu en una petita illa en la qual s'estan produint arribades de persones migrants i refugiades que necessiten protecció. Com actuaríeu? Quina posició defensaríeu davant la resta de veïns i veïnes? En el debat que hem recreat a la introducció es distingien clarament dos grups, els qui estaven a favor i els qui estaven en contra, però encara així les opinions dins de cadascun dels grups tampoc eren idèntiques.

Preguntes per orientar el debat:

- Penseu que les persones decideixen migrar de manera lliure o es veuen obligades a fer-ho?
- Tenim obligacions respecte a les persones que arriben a les nostres fronteres o no tenim res a veure amb elles?
- Com podem ajudar els veïns i veïnes a les persones migrants i refugiades que arriben al nostre municipi?

Unitat 3. El viatge: abocats a la inseguretat i la irregularitat

5

Concepte

La impossibilitat d'accedir a Europa a través de vies legals i segures aboca les persones migrants i refugiades a viatges molt perillosos a través del continent africà i creuant el mar mediterrani on posen en risc la seva vida. Durant el viatge estan exposats a robatoris i vexacions, tràfic de persones, explotació laboral i sexual, així com a desaparèixer durant la navegació al mar Mediterrani.

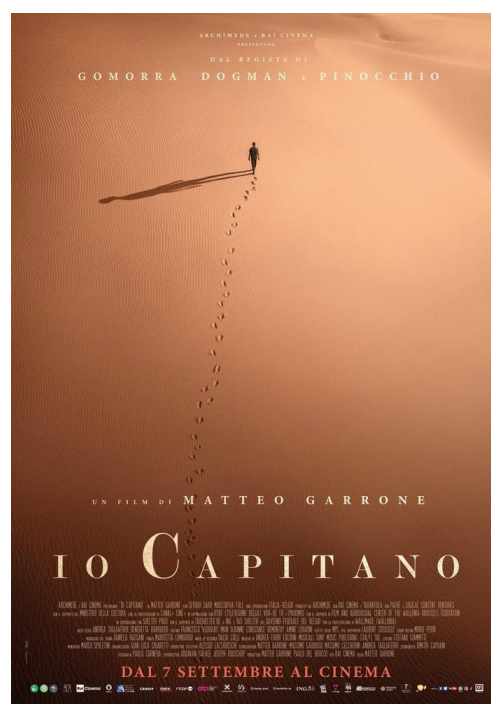
Situacions

A dia d'avui, **la ruta del Mediterrani central és també la més perillosa del món**. Al 2023, la OIM va comptabilitzar un total de 3.155 persones migrades i refugiades mortes o desaparegudes en la ruta central, el doble que l'any anterior i la xifra més alta des del 2016.

Els principals països d'origen de les persones migrades i refugiades són, per aquest ordre: Tunísia, Sudan, Guinea, Mali, Síria i Costa d'Ivori. La perillositat de la ruta i la gran afluència d'embarcacions que es dirigeixen cap a l'illa han provocat un alt nombre de rescats i de naufragis a l'àrea en l'última dècada.

Davant d'aquesta situació les polítiques italianes han tendit a restringir els salvament marítim i els mitjans per a una acollida digna, mentre des de la UE s'han signat **acords amb països de la costa mediterrània com Líbia i Tunis per obstaculitzar les arribades**, encara que sigui a costa de la vulneració dels DDHH. Això, lluny de ser una solució afegeix nous perills al viatge de les persones que marxen del seu país fugint de situacions de violència i persecució.

Activitat

Visualitzar la pel·lícula de 121 minuts **Io Capitano** (2023) de Matteo Garrone. En ella es narra la història de Seydou i Moussa, dos joves que abandonen Dakar per emprendre el camí d'Europa. Una odissea contemporània a través dels perills del desert, els horrors dels centres de detenció a Líbia i els perills del mar. Cal advertir que hi ha imatges de situacions molt dures a la pel·lícula per la qual cosa no és recomanable per a menors de 16 anys.

Es proposa iniciar posteriorment un debat sobre les raons per iniciar un viatge deixant la llar, així com els obstacles del viatge que es reflexen a la pel·lícula.

Preguntes per orientar el debat:

- Seydou i Moussa volen anar a Europa perquè imaginem que poden tenir una vida millor. Moltes de les persones que inicien aquest viatge ho fan empeses per situacions de desplaçament forçat per conflictes armats, violació greu de DDH o buscant refugi persecucions. Per quins motius deixaríeu casa vostra?

- De totes les situacions que viuen les persones que segueixen aquesta ruta migratòria sovint l'experiència generalitzada relatada més traumàtica és la travessa al mar per la percepció d'un risc cert de mort. Estaríeu d'acord? Quina de les situacions que es reflexen a la pel·lícula us ha impactat més?

- Quins perills addicionals se us acudeix que poden tenir les dones que segueixen aquesta ruta pel fet de ser-ho?

